

Ontloken talent*

Studenten aan de Universiteit van Amsterdam: de sociale samenstelling (sociale herkomst en sekse) 1965-1985

Marian Vink

Summary

Blown talent; students from the University of Amsterdam: social composition (social origin and sex) 1965-1985

The percentage of students from working class origin at the University of Amsterdam is relatively low, and did not change during the period 1965-1985. What has changed is the percentage of female students; the change has been a large increase of female students from all social classes, except from middle employees. Social origin as well as sex act upon the direction of study, upon previous education and upon the age at which one starts a study at the University of Amsterdam.

Inleiding

Een vaak gehoorde veronderstelling is dat de democratiseringsbeweging uit de jaren zestig (mede) geleid zou hebben tot een democratisering van de toegang tot hogere vormen van onderwijs. Ook de universiteit zou haar elitaire karakter hebben verloren, en zou nu niet alleen door meer vrouwen¹, maar ook door meer studenten uit de lagere sociale milieus bezocht worden.

Om na te gaan in hoeverre dergelijke veronderstellingen, in ieder geval voor de Universiteit van Amsterdam, gehandhaafd kunnen worden, is aan genoemde universiteit een onderzoek uitgevoerd. Aanleiding tot het onderzoek vormde het feit dat noch de Universiteit van Amsterdam, noch het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gegevens konden leveren omtrent de

*De hier gepresenteerde resultaten vormen de neerslag van een in het kader van het (sociologie) doctoraal onderdeel Methoden en Technieken uitgevoerd onderzoek. Ik bedank hierbij Jaap Dronkers voor zijn adviezen t.a.v. het verwerken van de gegevens.

sociale herkomst van studenten. Dergelijke gegevens blijken of om redenen van privacy niet in de computer te worden ingevoerd (afdeling Statistiek van de Universiteit van Amsterdam), of niet te worden verwerkt omdat niet alle instellingen, eveneens om redenen van privacy, ze leveren (CBS).

De belangrijkste vraagstelling van het onderzoek was of zich gedurende de periode 1965-1985 wijzigingen hebben voorgedaan in de sociale samenstelling (sociale herkomst en sekse) van het studentenbestand. Daarnaast is nagegaan, of er sprake zou zijn van een relatie tussen de sociale herkomst en de studierichting waarvoor gekozen wordt, en tussen de sociale herkomst en de leeftijd waarop en vooropleiding waarmee een studie aan de Universiteit van Amsterdam wordt aangevangen. Uiteraard is hierbij een onderscheid gemaakt tussen vrouwen en mannen.

Onderstaand volgt de presentatie van een aantal van de onderzoeksresultaten. Eerst zal echter kort worden ingegaan op de gekozen methode van onderzoek.

Methode van onderzoek

De gekozen methode van onderzoek bestond uit het trekken van een a-selecte steekproef uit inschrijfformulieren van studenten die zich in 1965, 1970, 1975, 1980 en 1985 voor het eerst lieten inschrijven aan de Universiteit van Amsterdam. De grootte van de steekproef bedroeg 1 : 10. Per respondent is gekeken naar beroep (en eventueel functie) van de vader, en is nagegaan voor welke studierichting(en) werd gekozen, en met welke vooropleiding dat gebeurde. Ook de sekse is genoteerd. De verkregen gegevens zijn (door mijzelf, MV) gecodeerd en geclassificeerd.

Indicator voor de bepaling van de sociale herkomst is (noodgedwongen²) beroep en eventueel functie van de vader. Voor die bepaling is een stratificatiemodel gehanteerd, met een indeling van beroepen in zes beroepsniveaus:

1. ongeschoolde arbeid;
2. geschoolde arbeid;
3. lagere employés;
4. kleine zelfstandigen;
5. middelbare employés;
6. hogere beroepen.

Overigens zal de indeling in deze zes beroepsniveaus alleen terug te vinden zijn in tabel 1. In de overige tabellen zijn – vanwege het geringe aantal uit een ongeschoold arbeidersmilieu afkomstige studenten – de beroepsniveaus 1 en 2 samengevoegd.

Resultaten

De sociale herkomst van studenten aan de Universiteit van Amsterdam (UvA)

Tabel 1. De sociale herkomst van voor het eerst aan de UvA ingeschreven studenten, 1965-1985 (eerste regel absolute aantallen, tweede regel percentages). Het tussen haakjes gezette getal is het percentuele aandeel van het betreffende beroepsniveau in de mannelijke beroepsbevolking omstreeks 1975.³

beroepsniveau vader	jaar van aankomst					
	1965	1970	1975	1980	1985	totaal
1. ongeschoolde arbeid (11.1)	3 1.1	2 0.6	6 1.8	5 1.3	3 0.8	19 1.1%
2. geschoolde arbeid (35.3)	25 9.3	27 8.2	29 8.6	37 9.5	38 9.9	156 9.1%
3. lagere employés (22.1)	48 17.8	70 21.3	71 21.0	81 20.8	67 17.4	337 19.7%
4. kleine zelfstandigen (17.1)	31 11.5	44 13.4	28 8.3	45 11.5	33 8.6	181 10.6%
5. middelbare employés (9.5)	39 14.5	56 17.1	59 17.5	70 17.9	62 16.1	286 16.7%
6. hogere beroepen (5.0)	123 45.7	129 39.3	145 42.9	152 39.0	181 47.1	730 42.7%
totaal	269	328	338	390	384	1709

Uit tabel 1 blijkt dat de 'bovenste' 5% (beroepsniveau 6, hogere beroepen) gemiddeld ruim 42% van de nieuw aangekomen studenten levert, terwijl de bevolkingsgroep met het grootste aandeel in de mannelijke beroepsbevolking (arbeiders, ruim 45%⁴) daarentegen maar net iets meer dan 10% van alle nieuwe studenten aan de UvA levert. Van die 10% is slechts 1% dochter of zoon van een ongeschoolde arbeider. Evenals arbeiders zijn ook kleine zelfstandigen, zij het in beduidend mindere mate, ondervertegenwoordigd, terwijl middelbare employés daarentegen naar verhouding zijn oververtegenwoordigd.

Tabel 1 maakt ook duidelijk dat zich gedurende de periode 1965-1985 nau-

welijks verschuivingen hebben voorgedaan in het studentenbestand, althans wat betreft de sociale herkomst. Een, op basis van de in de zestiger jaren in gang gezette democratiseringsbeweging, verwachte toename van het aantal studenten uit de lagere sociale milieus blijkt niet in de cijfers terug te vinden te zijn. Hetzelfde geldt voor een verwachte negatieve invloed van tweefasenstructuur en studiefinancieringsplannen op het aantal in 1985 aangemelde studenten uit juist deze milieus. De enige wat meer duidelijke verschuiving die zich voor lijkt te (gaan) doen, is een in 1985, ook in absolute aantallen gezien, optredende afname van het aantal nieuw aangekomen studenten uit de beroepsniveaus 3, 4 en in mindere mate 5, met een evenredige toename van het aantal voor het eerst ingeschreven studenten uit beroepsniveau 6, de hogere beroepen.

De sociale herkomst van voor het eerst aan de UvA ingeschreven vrouwen en mannen

In tegenstelling tot de democratiseringsbeweging lijkt de vrouwenbeweging wel (mede) van invloed te zijn geweest op de samenstelling van het studentenbestand. Zoals uit tabel 2 blijkt, is het percentage voor het eerst aan de UvA ingeschreven vrouwen gedurende de periode 1965-1985 aanzienlijk gestegen, met als 'piekjaren' (1971 t/m) 1975, en – zij het in mindere mate – (1981 t/m) 1985.

Tabel 2. Voor het eerst aan de UvA ingeschreven vrouwelijke en mannelijke studenten, 1965-1985 (bovenste rij absolute aantallen, onderste rij percentages).

seks	jaar van aankomst					
	1965	1970	1975	1980	1985	totaal
vrouwen	86 30.5	108 31.9	152 42.3	179 43.8	206 48.1	731 40.2%
mannen	196 69.5	231 68.1	207 57.7	230 56.2	222 51.9	1086 59.8%
totaal	282	339	359	409	428	1817

Tabel 3 geeft aan, welke de verschillen zijn tussen de diverse sociale milieus in het gaan studeren van dochters resp. zoons, en laat bovendien aflezen in hoeverre de percentuele stijging van voor het eerst aan de UvA aangemelde

vrouwen toe te schrijven is aan een stijging van het percentage vrouwen uit alle sociale milieus.

Tabel 3. Percentage voor het eerst aan de UvA ingeschreven vrouwelijke studenten 1965-1985, uitgesplitst naar beroepsniveau (bovenste rij absolute aantallen, onderste rij percentages).

<i>beroepsniveau</i>	<i>jaar van aankomst</i>				
	<i>1965</i>	<i>1970</i>	<i>1975</i>	<i>1980</i>	<i>1985</i>
1 + 2 (on)geschoolede arbeid	4 14.3	8 27.6	14 40.0	17 40.5	19 46.3
3 lagere employés	10 20.8	24 34.3	20 28.2	35 43.2	37 55.2
4 kleine zelfstandigen	11 35.5	12 27.9	14 50.0	20 44.4	19 57.6
5 middelbare employés	14 35.9	16 28.6	27 45.8	24 34.3	21 33.9
6 hogere beroepen	40 32.5	45 34.9	68 46.9	72 47.4	90 49.7
totaal percentage vrouwen (zie tabel 2)	30.5	31.9	42.3	43.8	48.1

Wat betreft verschillen tussen de diverse sociale milieus in het laten studeren van dochters resp. zoons valt met name het jaar 1965 op. In dat jaar is van de toch al relatief weinige uit het arbeidersmilieu afkomstige nieuwe studenten slechts 14.3% vrouw; voor de op zich beter vertegenwoordigde lagere employés ligt dit percentage op 20.8, tegenover een gemiddelde van 30.5%.

De vermelde percentuele toename van vrouwen in 1975 blijkt het resultaat te zijn van een toename van vrouwen uit op één na alle herkomstgroepen. De uitzondering wordt gevormd door vrouwen afkomstig uit de groep lagere employés, wiens aandeel pas in 1980 sterk is toegenomen. De 'sprong' in het percentuele aandeel van vrouwen zoals die zich in 1985 manifesteert, komt vooral voor rekening van vrouwen uit de beroepsniveaus 3 en 4 en in mindere mate 1 en 2. In dat jaar doet zich het opmerkelijke verschijnsel voor dat lagere employés en kleine zelfstandigen meer vrouwen dan mannen leveren, terwijl daarentegen de vertegenwoordiging van vrouwen uit beroepsniveau 5, middelbare employés, evenals al in 1980, sterk achterblijft.

Uit tabel 4 blijkt een samenhang tussen zowel sekse en studierichting als sociaal milieu en de studierichting waarvoor gekozen wordt. Vrouwen uit alle beroepsniveaus kiezen, in vergelijking met mannen, beduidend vaker voor alfa-wetenschappen en voor één der sociale wetenschappen. Mannen (uit alle beroepsniveaus) daarentegen kiezen, uiteraard in vergelijking met vrouwen, beduidend vaker voor exacte wetenschappen en voor economie.

Tabel 4. Percentages studenten in de verschillende studierichtingen per beroepsniveau (totaal voor 1965-1985), uitgesplitst naar sekse (n = vrouwen: 670, mannen: 1004).

studierichting	beroepsniveau						
		1 + 2	3	4	5	6	totaal
1. alfa	V	30.6	34.9	30.7	34.7	35.6	34.3%
	M	23.6	18.8	18.4	18.7	18.7	19.2%
2. medisch	V	6.5	6.3	6.7	2.0	9.8	7.3%
	M	3.6	7.2	4.9	10.4	14.2	10.0%
3. exact	V	3.2	4.8	5.3	5.0	3.9	4.3%
	M	17.3	16.4	9.7	14.3	12.9	14.0%
4. gamma	V	40.3	32.5	42.7	34.7	28.4	32.8%
	M	30.0	21.3	24.3	23.1	16.9	21.1%
5. rechten	V	8.1	13.5	9.3	13.9	14.1	12.8%
	M	6.4	18.8	21.4	14.3	16.9	16.1%
6. economie	V	3.2	1.6	1.3	1.0	4.2	2.8%
	M	13.6	13.5	19.4	17.6	17.7	16.5%
7. MO	V	8.1	6.3	4.0	8.9	3.9	5.5%
	M	5.5	3.9	1.9	1.6	2.7	3.0%

Opvallend bij de mannen die exacte wetenschappen dan wel economie gaan studeren, is dat zonen van kleine zelfstandigen in vergelijking met de rest van de mannelijke studenten, en zeker in vergelijking met de uit de beroepsniveaus 1 + 2 en 3 afkomstige mannen, wat vaker voor economie en juist wat minder vaak voor een der exacte wetenschappen lijken te kiezen. De – in vergelijking met vrouwen – forse toeloop van mannen uit deze herkomst-

groep naar de rechtenfaculteit (21.3% tegenover 9.3% van de vrouwen) is eveneens opvallend te noemen.

Mannen uit zowel arbeiders- als kleine zelfstandigenmilieu komen, zeker in vergelijking met de uit beroepsniveau 6 afkomstige mannelijke studenten, minder vaak op de medische faculteit terecht. Hetzelfde geldt voor uit beroepsniveau 5 (middelbare employés) afkomstige vrouwen.

In tegenstelling tot de medische richtingen kennen de sociale wetenschappen juist een sterke oververtegenwoordiging van studenten uit het arbeidersmilieu, en een, met name bij de mannen zeer sterk aanwezige, ondervertegenwoordiging van studenten uit hogere beroepen. Uit beroepsniveau 4 afkomstige vrouwen tonen – met name in vergelijking met uit dit milieu afkomstige mannen – een zeer sterke voorkeur voor een der sociale wetenschappen.

Een opvallende ondervertegenwoordiging van uit beroepsniveau 1 en 2 afkomstige studenten tenslotte kent de faculteit der rechtsgeleerdheid. Van alle aan de Universiteit van Amsterdam aangemelde studenten uit het arbeidersmilieu kiest slechts 7% voor een rechtenstudie, tegenover gemiddeld ruim 15% van de studenten uit de overige sociale milieus.

Sociaal milieu – leeftijd waarop studenten zich voor het eerst aanmelden aan de UvA

Tabel 5. Leeftijdsopbouw per beroepsniveau van voor het eerst aan de UvA ingeschreven studenten, uitgesplitst naar sekse, in percentages (n = vrouwen: 681, mannen: 1027).

<i>leeftijd</i>		<i>beroepsniveau</i>					<i>totaal</i>
		<i>1 + 2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	
16 t/m 20	V	61.3	60.3	46.1	62.7	62.2	60.1%
	M	55.8	50.7	48.1	52.2	54.9	53.0%
21 t/m 24	V	17.7	16.7	25.0	20.6	18.1	18.9%
	M	20.4	25.1	24.0	26.1	24.3	24.3%
25 t/m 29	V	11.3	13.5	10.5	10.8	10.8	11.3%
	M	15.0	12.3	19.2	15.2	12.5	13.9%
30 jaar e.o.	V	9.7	9.5	18.4	5.9	8.9	9.7%
	M	8.8	11.8	8.7	6.5	8.2	8.8%

Het meest opvallend in tabel 5 is de leeftijdsopbouw van de uit beroepsniveau 4 (kleine zelfstandigen) afkomstige studenten. Uit dit milieu afkomstige vrouwen beginnen, in vergelijking met vrouwen uit de overige herkomstgroepen, veel minder vaak op 16 t/m 20-jarige leeftijd een studie (aan de Universiteit van Amsterdam), en vangen daarentegen vaker op 21 t/m 24-jarige leeftijd en ook vaker boven de 30 een studie aan. Uit het kleine zelfstandigenmilieu afkomstige mannen melden zich daarentegen naar verhouding juist vaker op 25 t/m 29-jarige leeftijd aan de UvA.

Sociaal milieu – vooropleiding waarmee een studie aan de UvA wordt aangevangen

Tabel 6 geeft weer, met welke vooropleidingen vrouwen en mannen uit de diverse sociale milieus een studie aan de Universiteit van Amsterdam aangevangen. Het meest opvallende in deze tabel is dat zich een tweedeling lijkt af te tekenen tussen studenten afkomstig uit de beroepsniveaus 1 + 2, 3 en 4 enerzijds, en studenten uit de beroepsniveaus 5 en 6 anderzijds. Een tweedeling die het meest uitgesproken is bij de vrouwen, en gekenmerkt wordt door het feit dat de uit beroepsniveau 1 + 2, 3 en 4 afkomstige vrouwen in vergelijking met vrouwen uit de beroepsniveaus 5 en 6 minder vaak via een rechtstreekse, en aanmerkelijk vaker via een niet-rechtstreekse opleiding gaan studeren.⁵ Het laatste geldt met name voor vrouwen uit het arbeiders- (ruim 27%) en uit het kleine zelfstandigenmilieu (ruim 30%).

Tabel 6. Percentuele verdeling per beroepsniveau van de vooropleiding (in 3 categorieën) waarmee studenten een studie aan de UvA aangevangen. Uitsplitsing naar sekse (n = vrouwen: 678, mannen: 1025).

vooropleiding	beroepsniveau						
		1 + 2	3	4	5	6	totaal
rechtstreeks	V	69.4	70.4	60.0	79.4	76.8	73.5%
	M	69.0	66.2	60.6	72.7	71.3	69.2%
niet-rechtstreeks	V	27.4	20.0	30.7	10.8	11.8	16.7%
	M	20.4	20.5	18.3	14.2	11.8	15.6%
overige	V	3.2	9.6	9.3	9.8	11.5	9.9%
	M	10.6	13.3	21.2	13.1	16.9	15.2%

Opvallend bij uit het arbeidersmilieu afkomstige vrouwen is het naar verhouding geringe percentage dat al aan een andere universiteit of hogeschool ingeschreven heeft gestaan. Vrouwen uit het kleine zelfstandigenmilieu vallen op doordat zij, ook in vergelijking met de uit beroepsniveau 1 + 2 en 3 afkomstige vrouwen, in beduidend mindere mate via een rechtstreekse opleiding gaan studeren. Het laatste geldt ook voor de uit dit milieu afkomstige mannen, die dit in tegenstelling tot de vrouwen niet lijken te compenseren door een hoog percentage via een niet-rechtstreekse opleiding toegelatenen, maar via een hoog percentage toegelatenen dat al elders gestudeerd heeft.

Een vergelijking tussen voor het eerst ingeschreven vrouwen en mannen uit de diverse beroepsniveaus leert dat vrouwen uit de beroepsniveaus 5 en 6 vaker via een rechtstreekse vooropleiding studeren, terwijl vrouwen uit de beroepsniveaus 1 + 2, 3 en 4, eveneens in vergelijking met mannen, daarentegen beduidend vaker via een niet-rechtstreekse vooropleiding op de Universiteit van Amsterdam terechtkomen. Voor studenten uit alle beroepsniveaus geldt dat mannen in vergelijking met vrouwen wat vaker reeds elders op universitair niveau gestudeerd hebben.

Conclusies

De sociale samenstelling van het studentenbestand heeft wat betreft de sociale herkomst van studenten in de periode 1965-1985 geen wijzigingen ondergaan. Het percentage uit het arbeidersmilieu afkomstige studenten is naar verhouding gering, en is in vermelde periode niet hoger geworden. Een gegeven waaruit geconcludeerd zou kunnen worden dat de democratiseringsbeweging uit de jaren zestig niet heeft geleid tot meer gelijke kansen op (aan de Universiteit van Amsterdam gegeven) onderwijs.

Waar mogelijk meer invloed aan toegeschreven kan worden, is aan de vrouwenbeweging. Gedurende de periode 1965-1985 is het percentage voor het eerst aan de Universiteit van Amsterdam aangemelde vrouwen fors toegenomen. Die forse toename wordt veroorzaakt door een stijging van het aantal vrouwelijke studenten uit op één na (de middelbare employés) alle beroepsniveaus.

Sociale herkomst zowel als sekse zijn van invloed op de studierichting waarvoor gekozen wordt. Hetzelfde geldt voor de vooropleiding waarmee een studie wordt aangevangen.

Wat betreft de leeftijd tenslotte waarop mensen hun studie aan de Universiteit van Amsterdam aanvangen, kan gezegd worden dat alleen uit het kleine zelfstandigenmilieu afkomstige studenten vaker dan gemiddeld op la-

tere leeftijd hun studie beginnen. Interessant in het licht van het vorig jaar ingevoerde studiefinancieringsstelsel is met name het hoge percentage uit dit milieu afkomstige vrouwen dat na haar 30e een studie aanvangt.

Noten

1. De stijging van het aantal vrouwelijke studenten in het wetenschappelijk onderwijs wordt o.a. vermeld in de *Sociale atlas van de vrouw 1983*, p. 132 e.v.
2. In de meeste jaren wordt op het inschrijfformulier alleen beroep en/of functie van de vader gevraagd. Alternatieven voor de gekozen methode van onderzoek zouden zowel een vergelijking in de tijd onmogelijk maken, alsook het gevaar opleveren van een grote en – naar verwachting selectieve – non-response.
3. De cijfers m.b.t. de Nederlandse mannelijke beroepsbevolking zijn afkomstig uit de ITS-beroepenklapper.
4. In dit verslag wordt zowel het begrip arbeidersklasse (beroepsniveaus 1 en 2) als het begrip beroepsniveau (als operationalisatie van sociaal milieu) gehanteerd.
5. Rechtstreekse opleidingen: gymnasium, VWO, HBS, MMS en overige middelbare schoolopleidingen;
niet-rechtstreekse opleidingen: op latere leeftijd (22 jaar en ouder) behaald toelatingsdiploma, colloquium doctum, HBO/MO/lerarenopleiding;
overige opleidingen: in deze categorie zijn studenten ingedeeld die al eerder aan een universiteit of hogeschool ingeschreven hebben gestaan.